

AYOLLAR MILLIY KO'YLAKLARINI TIKISH

Qudratova Mastura Axmatovna

*Sayhunobod tumani 2- sonli kasb- hunar maktabi "Tikuvchi"
kasbi bo'yicha ishlab chiqarish ta'lim ustasi*

Annotatsiya: O'zbekcha kiyimning ko'p asrli boy tarixi bor. Unda xalqimizning o'tmishi, iqlim sharoitimiz, turmushimiz o'z aksini topgan. Hozirgi kunda o'zbekcha ayollar milliy kiyimlari yangi zamonga, yangicha turmush tarziga, zamonaviy modaga muvofiq rivojlanishda davom etmoqda. Moda "shabadasiga" asoslanib ayollarning an'anaviy ko'ylagiga har xil zamonaviy o'zgarishlar kiritilmoqda.

Kalit so'zlari: Milliy kiyim, zamonaviy moda, kashta chok, burmalar, kesmalar, rulonli tasmalar, yelimli flezilin, applikasiyalar.

Milliy kiyim va zamonaviy kostyumlarda xalq san'ati motivlarini qo'llash hozirgi kunda bu sohaning hodimlariga ancha vazifa berdi. Bugun milliy urf- odatlarni, qadriyatlarni tiklash uchun milliy kiyimga, uni zamonaviy elementlar bilan bezashga, zamonaviy moda yo'nalishiga asoslangan holda yo'l berildi. Shuning uchun milliy ko'ylaklarni tikishda zamonaviy kiyim elementlarini qo'llashda nimalarga e'tibor berish, qanday tikish texnologiyalarini qo'llash lozimligini aniqlash lozimdir:

Ko'ylaklarga kashta choklari bilan bezak berish.

Kiyimlar qadim- qadimdan kashta choklari bilan bezab kelingan, lekin kashta chok bilan bezak berishda xar doim ham kiyim tashqi ko'rinishiga zeb bermaydi. Chunki kiyimga kashta chok solishda uni texnologiyalariga, rang tasvir qoidalariga, kishi salohiyatiga e'tibor berish lozim bo'ladi. Bu kashta hozir modaga kirgan deb barcha kiyimlarga ham uni tikaverish yaramaydi. Kiyimni tashqi ko'rinishini ochgan bilan kiyimni kim kiyganiga qarab kashta chok bezagini tanlash zarur hisoblanadi. Kiyimga kashta chok solishda quyidagilarga e'tiborni qaratish lozim:

- kiyimga kashta chok bilan bezak berishda kashta gullarini kiyim gazlamasi gullariga moslash, gazlama gullarini bug'masdan uni yanada yorqinroq, chiroyliroq qilib ko'rsatadigan gul elementlarini tanlash;

- kashta gullarini rangini tanlashda gazlama gullarini ranglaridan birini tanlash yoki gazlama gullarini ochadigan ranglarni tanlash lozim;

- agar gazlama gulsiz sidirg'a rang bo'lsa kashta gullarini rangini gazlama rangini ochadigan, yoshi katta kishilar uchun bo'lsa sal siporoq rangni tanlash lozim;

- kashta ornamentini kiyimni qayerda kiyilishiga qarab tanlash lozim, masalan kiyim to'ylarga mo'ljallangan bo'lsa kashta ornamentlari to'laroq bo'lishi kerak, agar kiyim odatiy kiyiladigan bo'lsa gullari siyrakroq bo'lishi lozim.

- kiyimga kashta chok bezagini tanlashda albatta kishini yoshi, tashqi ko'rinishi, kiyimni qayerda kiyishi, kim kiyishiga e'tiborni qaratish lozim. Yoshi katta kishilarga mo'ljallansa sal rangsizroq, oddiroq kashtalarni tanlash kerak. Yoshlarga, kelinlarga kiyim tikishda kashta gullari yorqinroq, rang- barang bo'lishini ko'zda tutish lozim.

- milliy ifrixorimiz bo'lmish atlas gazlamadan tikiladigan kiyimlarga kashta chok bilan bezak berish yanada e'tiborliroq bo'lishlikni talab etadi. Chunki bilasizki atlasda kamalak ranglarini barchasi mujassam. Noto'g'ri rang va kashta ornamenti tanlansa atlasni tashqi ko'rinishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

- atlasdan tikilgan kiyimlarga kashta chok bilan bezak berishda yaltiroqligi kam bo'lgan iplarni tanlash maqsadga muvofiqdir.

Milliy ko'ylaklarda bezakli to'rlarni tikish texnologiyasi.

Milliy ko'ylaklarimizga moda yo'nalishiga qarab turli to'rlar va tayyor kiyim elementlari bilan bezash hozirda urf bo'lgan. Lekin barcha kiyimlar kabi milliy ko'ylaklarga ham to'rlar va kiyim bezaklarini tikishda ularda foydalanish qoidalariga rioya qilish bilan birga ularni kiyim uchun tanlay olish ham kerak bo'ladi. Kiyimga kiyim bezaklarini chiroyli tikkan bilan uni kiyimga estetik did bilan tanlanmasa, u kiyimni chiroyini ochish o'rniga uni sifatini tushirishi mumkin. Shuni nazarda tutgan holda quyida kiyim bezakalaridan foydalanishni ayrim usullarini taxlil qilamiz:

- Kiyim bezaklari (to'rlar, tasmalar, burmalar, mag'izlar) ni tanlashda avvalo kiyim tikiladigan gazlama xususiyatini e'tiborga olish lozim. Chunki gazlama tabiiy tolali bo'lsa kiyim bezagi ham shunga xos bo'lishi lozim. Kiyim gazlamasi sun'iy tolali bo'lsa kiyim bezagi ham sun'iy tolali bo'lishi kerak. Kiyim gazlamasi kirishuvchan bo'lganda kiyimga bezakni o'rnatib tikishda albatta bu xususiyatni esda saqlagan holda tikishi lozim, aks holda kiyim yuvilgandan so'ng kiyim bezagini qayta so'kib tikishga to'g'ri keladi.

- Kiyimga to'r yoki tasmali bezaklarni tikishda kiyim bezagi tikuv mashinasi tishli reykasini tomonida ya'ni kiyimni ostki tomonida bo'lishligini ta'minlash lozim. Chunki tishli reyka albatta kiyimga ma'lum chim tashlab tikadi. Kiyim detaliga to'r ulashda kiyim detaliga chim also tushmaligi kerak, aks holda kiyim detalini o'sha joyi birishib chiroyli chiqmasligi mumkin.

- Kiyimga tayyor tasmalar – kantlar bilan ishlov berishda ham tasmani kiyimga o'rnatish qoidalariga rioya qilish lozim. Tasmani kiyimga tikishdan oldin unga namlab issiqlik bilan ishlov berish lozim. Agar tasma yoqa o'miziga tikilsa, ya'ni botiq yuzaga tikilsa tasma ikkiga bukilib ochiq qirqim tomoni cho'zilib, yopiq qirqim tomoni kirishtirib dazmollanadi. Agar tasma qabariq yuzaga, koketka ostki qirqimiga, yeng uchiga, cho'ntaklarga va boshqalarga ega bo'lsa, tasma ikkiga bukilib yopiq qirqim tomoni chozilib, ochiq qirqim tomoni kirishtirib namlab dazmollangandan so'ng o'rnatilsa kiyim chiroyli chiqadi.

Kiyimga burmalar bilan ishlov berishda nimalarga e'tibor berish lozim?

Birinchi navbatda kiyim egasini yoshiga, chunki katta yoshli kishilarga aksariyat hollarda burmali kiyimlarni havola etmaymiz. Chunki katta yoshli kishilarga burmali kiyimlar ularni bachkana qilib ko'rsatadi. Ularni yoshida burmasiz, burmali bo'lgan holda ham sezilarsiz bo'lishi lozim.

Burmalarini bichish jarayonida ham gazlamani qiya burchak ostida qirqib olish lozim. Chunki burmalar ko'pincha to'g'ri qirqimli detallarga, ovalsimon detallarga, to'g'ri- qabariq -botiq yuzalarga tiqiladi. Shunday hollarda burmalarni hoxlagan yuzaga tikishni qulaylashtirish maqsadida shunday bichiladi.

Milliy ko'ylaklarga turli applikasiyalar bilan ishlov beish.

Hozirda bozorlarimizda kashta choklarga moslab ishlab chiqarilgan, yopishtiriladigan, tikiladigan, yelim bilan yopishtiriladigan applikasiyalarni ko'plab uchratish mumkin. Bu applikasiyalardan ham to'g'ri foydalanilmasa kiyim sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bilamizki kashta tikish murakkab jarayon bo'lib, hamma tikuvchilar ham uni uddalay olmaydir. Shuning uchun ko'pincha tayyor kashtali applikasiyalardan foydalanadilar. Applikasiyalar kiyimga chiroyli ko'rinish berish bilan birga ayrim kamchiliklarni yopshi, ayrim choklarni ko'rsatmasligi, hamda kiyimga bezak berishda ishlatiladi. Applikasiyalarni tanlashda nimalarga e'tibor berish lozim.

Birinchi. gazlama rangi va gullarini e'tiborga olish lozim;

Ikkinchi. gazlama xususiyatiga mos tushishi kerak;

Uchinchi. gazlama narxiga, tashqi bezaklariga mos bo'lishi kerak;

To'rtinchi. kiyim egasini tashqi ko'rinishi, yoshi va kiyimni kiyish joyiga qarab tanlash kerak.

Ayrim hollarda oq rangli gazlamalarga yosh xotin- qizlar uchun qora, qizil, ko'k, yashil rangli applikasiyalarni tanlash mumkin, ayrim hollarda esa gazlamadagi ranglardan eng ko'p uchraydigan rangiga qarab tanlanadi.

Applikasiyalarni kiyimga o'rnatishda gazlama va applikasiyani husiyatiga e'tibor berish lozim. Agar kundalik kiyim uchun applikasiya tanlansa tikib o'rnatiladiganini tanlagan ma'qul chunki kiyim ko'p yuvilsa yelim o'z xususiyatini yo'qotishi mumkin. Kechalik kiyimlarga applikasiyalar tanlaganda yelimlisidan tanlasa bo'ladi.

Milliy ko'ylaklarni tikishda zamonaviy tikish texnologiyalaridan optimal foydalanish.

Yuqorida aytganimizdek hozirda bozorlarimizda xotin- qizlar kiyimlarini tikish uchun tirli- tuman gazlamalar bilan bir qatorda kiyim tikishda ishlatiladigan, kiyim tikish samaradorligini, sifatini oshirishda qo'llaniladigan kiyim elementlarini uchratish mumkin. Lekin bu elementlardan to'g'ri foydalanishni barcha tikuvchilar ham uddalay olishayapdi deb ayta olmaymiz. Demak shundan foydalansam kiyim sifatli chiqadi, kiyim egasi sifatli elementlardan foydalanib tikibdi degan ko'r- ko'rona qarashlar

uchrab turadi. Shuning uchun quyida zamonaviy kiyim elementlaridan foydalanish texnologiyalari, ulardan foydalanishni optimal yo'llari haqida to'xtalib o'tmoqchiman.

Yelimsimon noto'qima tasmalardan foydalanish. Hozirda do'konlarda yelimsimon, o'rgimchak uyasiga o'xshash rulonli tasmalar ko'p uchraydi. Ularni qayerlarda qo'llash mumkin? Ushbu yelimsimon tasmalarni ayniqsa, elastikli gazlamalardan kiyim tikishda kiyim etagini qayirib tikishda, yeng uchini qayirib tikishda mashina chok o'rnida ishlatish mumkin. Agar mashinada qayirib tikilganda kiyim o'ngida chok o'rni qo'pol ko'rinishi mumkin. Yelimli tasma bilan yopishtirib bukilganda chok borligi bilinmaydi. Yeng yoki etak uchlari tekis bukilib, kiyim cho'zilganda ham chok sitilib yoki so'qilib ketmaydi.

Undan tashqari yelimli tasmalardan milliy ko'ylak old va ort bo'lak koketkalariga astar detallarini qo'lda ko'klash jarayonini yengillatish maqsadida ham qo'llash mumkin.

Yelimsimon noto'qima tasmalardan foydalanishda quyidagi qoidalarga rioya qilish zarur:

Tasma ikki detalni o'rtasiga qo'yilib sal namlanadi va dazmolmato ustidan dazmollanadi. Dazmollash jarayonida dazmol harakatda bo'lmasdan toki namlik ketgunga qadar ushlab turiladi, undan so'ng boshqa uchastka dazmollab yopishtiriladi. Agar dazmolni harakatlantirib dazmollansa tasma surilib ayrim joylaridan qochishi mumkin, yoki yelimsimon tasma uzilib o'sha joy yopishtirilmay qolishi mumkin.

Lekin yelimsimon tasmadan xohlagan joylarda foydalanib bo'lmaydi. Masalan, paxta tolali gazlamadan tikilgan milliy ko'ylak etak va yeng uchlari faqat qaytarma chokli bahya bilan qayirib tikilishi lozim.

Yelimli flezilindan foydalanish. Ayrim milliy ko'ylaklar juda yumshoq, elastik xususiyatli gazlamalardan tikiladi. Milliy ko'ylaklarni koketkalari tik tursa gavdada chiroyli chiqadi. Shuning uchun yumshoq gazlamadan kiyim tikishda koketka astariga qo'shimcha material yopishtiriladi yoki qattiq astar tanlanadi. Yumshoq gazlamalardan tikilganda yelimli flezilindan koketka astariga bir qavat yopishtirish lozim. Flezilin gazlama xususiyati bilan uyg'unlashib ketadi.

Yelimli flezilindan foydalanishda ham ayrim texnologiyalarga e'tibor berish lozim. Flezilinni gazlamaga yopishtirish jarayonida dazmol yuzasini dazmolmato ustida harakatlantirmasdan kerakli joylarda ko'tarib o'tqazish lozim. Chunki flezilin issiqlik ta'sirida yumshaydi, yelimi eriydi, agar dazmol gazlama ustidan surilib yangi yoyga o'tkazilsa yopishtirilgan yuza dazmol bilan birga suriladi. Shuning uchun yelimlangandan so'ng dazmolni surib o'tqazish mumkin emas.

Yelimli flezilin yoki yelimli tasma ishlatilganda dazmol albatta dazmolmato yoki maxsus qog'oz yordamida dazmollanishi shart. Aks holda dazmolni yuzasiga yelim yopishib qolib dazmollah jarayoni qiyinlashadi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy moda yo‘nalishi milliy ko‘ylaklarimizda ham o‘z aksini topgan desak adashmaymiz. Kundan kunga milliy ko‘ylaklarimizning yangi bichimlari, yangi siluetlari va yangi shakllari yaratilmoqda.

Milliy ko‘ylaklarimizni burmalar, kesmalar, tasmalar, kashta choklar ba munchoq (biserlar)lar bilan bezab tikish mumkin. Lekin quyma burmali ko‘ylaklarni ko‘pincha yosh qizlarimiz va kelinchaklarimizga tavsiya qilaman. Yoshi katta, to‘la gavdali ayollarimiz esa burmali ko‘ylaklarni kiymaganlari ma‘qul. Chunki burmalar kishi gavdasini bo‘rttirib ko‘rsatadi.

Burma turlari ham gazlama turiga qarab turlicha bo‘lishi mumkin. Undan tashqari hozirgi kunda ko‘ylaklar uchun turli tuman tayyor bezak elementlarini dukonlarimizda ko‘plab uchratishimiz mumkin. Faqatgina ularni gazlamaga, kishi gavdasi va yoshiga, kiyim turiga qarab tanlashimiz lozim deb o‘ylayman.

Chiroyli kiyinishni har kim ham xohlaydi. Lekin chiroyli kiyinaman degan ayol qizlarimiz me‘yorni unutmasliklari, ko‘ylak uchun bichim va bezak tanlashda modeler va dizaynerlar maslahatiga rioya qilishlari lozim deb o‘ylayman. Ana shundagina tanlagan kiyimi o‘ziga yarashib turishi aniq. Ayniqsa zamonaviy kiyim elementlarini joyida qo‘yib ishlatishlari kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M.K.Rasulova, “Tikuv buyumlari texnologiyasi” o‘quv qo‘llanma. Toshkent 2011 yil
2. M.K.Rasulova, “Tikuv buyumlari texnologiyasi” fani bo‘yicha tikuv buyumlarning bo‘linmas operatsiyalarini ketma-ketligi to‘plami. Toshkent TTYSI 2011 yil.
3. M.Jabborova «Tikuvchilik texnologiyasi». Toshkent, 1989 y. «O‘qituvchi» nashriyoti.
4. «Uy-ro‘zg‘or ensiklopediyasi». Toshkent, 1982 yil.
5. A.T.Truxanova «Tikuvchilik texnologiyasi asoslari». Toshkent: «O‘qituvchi» n.. 1996 yil.
6. B. Ziyomhammadov “Ta’lim texnologiyalari” (metodik qo‘llanma) Toshkent. 2012y.